

HENRI WALLON: VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK

A válogatást készítette és a bevezető tanulmányt írta *Mérei Ferenc*
Budapest, 1971. Gondolat Kiadó. 376 oldal.

Értékes kötettel gazdagodott pedagógiai szakirodalmunk *Henri WALLON* válogatott tanulmányainak kiadásával. E kötet tovább viszi, elmélyíti és kiterjeszti azt az érdeklődést, ami *WALLON* pszichológiai szemlélete iránt — ha olykor el-elhalkítottan is — nálunk mindig megnyilvánult.

A mű, amely a személyiség, a cselekvés, a gondolkodás és a szociabilitás témái szerint válogat *WALLON* szellemi hagyatékában, *R. ZAZZO* előszavával kezdődik, aki a marxista pszichológust jellemzi bevezető soraiban: *WALLON* az elsők egyike, aki pszichológiát teremtett a marxizmus fénykörében, s aki a valósághoz való teljes hűséget követel. Témái tárgyalásába „kíméletlenül merül bele és visz magával bennünket is a dolgok lényegébe”. A valóság örvényeiben evez, ezen akar úrrá lenni, ezt akarja megmagyarázni. Kiemeli e bevezetés a történetiség elvét: az igazi marxizmus a tudomány és a társadalom történetéből absztrahált új logika. A kritikai nézőpont egy másik sajátága: *WALLON* mindenütt felkutatja és leleplezi az értelem kapitulációit, a metafizika maradványait, de meglátja még az ellentétes koncepciókban is az értéket, például az organicizmusban a materialista szándékot, az idealizmusban a pszichikus sajátosságok kiemelését. Bár fő témája a gyermekkor pszichológiai vizsgálata, mégis benne mindig az „ember” genezise szerepel. A valóságot komplexitásában, elsődleges eredetében ragadja meg. Írása nem könnyű olvasmány, fokozatosan kell „rátanulni” szokatlan világosságára.

Ebben segíti az olvasót *MÉREI Ferenc* bevezető tanulmánya *Wallon élete, munkássága, pszichológiája* címen. *WALLON* az emberközelségbe törekvő pszichológia képviselője, akit filozófiai-ortvostudományi végzettsége, sokoldalú érdeklődése, a valóságos emberi történelem iránti érzékenysége alkalmassá tett az ember teljesebb megértésére. Ebben része volt politikai-társadalmi szemléletének, a szocialista, kommunista mozgalmakban való aktív részvételének is, amelyek benne egész életművét serkentő és determináló lelkiismereti feszültséget keltettek. *MÉREI* tanulmánya megismertet élete alakulásával, végigvezet művei megjelenése során, három szakaszba tagolja ezeket tematikailag, a pszichopatológiai, majd a dialektikus gyermeklélektani és végül a pedagógiai és szociálpszichológiai problematikájúakra. Összefoglalóan így jellemzi sajátos módszerét: munkaterülete a gyermekkiindulású összehasonlító lélektan; elemző módját racionalista kritikai beállítottsága és ideológiai érzékenysége jellemzi; módszerében dialektikus, szemlélete történeti; emberképében a lelki jelenségek idegrendszeri háttérén társadalmilag meghatározottak.

MÉREI tanulmánya részletesen elemzi *WALLON* írásainak, műveinek problematikáját. Így ismerjük meg a *Turbulens gyermek* (1925) címűt, majd *A jellem eredetét*, amelyben valójában a lelki élet eredetét tárja fel, és felfedezi benne a társas szempontú gyermeklélektant. A környezet-től való függés nyújtja a gyermek számára az első viszonyulási támpontokat, s ennek szintjei a szinkretikus szociabilitás, a környezettel való érzelmi egybefolyás, bonthatatlan indulati összetartozás a tagolatlan helyzetben. *A gyermek lelki fejlődése* című (1941) összefoglalja addigi eredményeit.

1942-ben jelent meg legjelentékenyebb munkája: *A cselekvéstől a gondolkodásig*, amelyben a gyermeki fejlődés elemzését tovább folytatja és a 3. évet tárgyalja, mint a helyzeti intelligenciából a képzettségű gondolkodásra való átmenet korszakát, az éntudat és szociabilitás fejlődésének fontosabb állomásait. Jellegzetes ellentmondás e korban a tárgyi létnek és a képszerű létnek az ellentéte. *WALLON* szerint a képzet megjelenése az egyik legjelentősebb fordulat a fejlődésben. Előttörténete az utánzáshoz, az ősi kultúráknak és a természeti népeknek a ritúshoz vezet vissza, és féltreérthetetlenül mutatja a valóság megkettőződésének társadalmi gyökereit. Ezt az elemzést *A gondolkodás eredetében* (1945) tovább folytatja és föltárja a szinkretikus gondolkodás bomlását, a páros szerkezetek kialakulását, majd ezek szétesését, a gondolati tartalmak átrendeződését, a kategóriák kimunkálását. 1945 után megjelent cikkeiben a genetikus szociálpszichológia tételeit fogalmazza meg az éntudat kialakulásában. A „társ” élménye alapjelenség

az én kialakulásában. Az én mint a másik párja, kiegészítője jön létre. Az éntudat nem egyéni termék, az együtteség érleli meg.

A kritikai szemléletű WALLON ideológiai érzékenysége a fejlődés dialektikájának kérdésében olykor-olykor szembeállítja PIAGET-val. Nézeteik és tudományos eredményeik sok egybevégeése mellett különbség van közöttük abban, hogy a fejlődés folyamatos-e vagy szaggatott, szakaszait belső törvényszerűségek okozzák-e vagy csak a pszichológiai tájékozódás konstrukciói ezek, s hogy a fejlődés szakadatlan változásai ellenére az egyéniség megmaradása mivel magyarázható?

WALLON szerint a fejlődés nem egyenletes növekedés, hanem a konfliktusok nyomán ugrászerűen felbukkanó új eredmény. Az érés során megjelenő új funkció még nem tud az aktuális igényekhez igazodni, egyensúlyt teremteni. Az így keletkező konfliktusok teszik lehetővé a fejlődés tagolódását. A fejlődés reális folyamat, tényleges strukturális átalakulás. A kifejlődő egyensúlyi helyzeteket a fejlődő személyiség jellegzetes formái mutatják. PIAGET szerint viszont a fejlődés egyenletes: izomorfizmus érvényesül benne, ezért fel sem merül rendszerében a szakaszosság gondolata, s a személyiség nem egységes struktúra, benne csak az értelmi fejlődés a folyamatos működési egység.

A kötet törzsanyagában WALLON műveinek részleteit, előadásait olvashatjuk. Az első egy 1955-ből való előadás: *A személyiség szakaszainak fejlődése a gyermekkorban*. A személyiség minden sokfélesége, ellentmondása ellenére is egységes egész, kialakulása is egységes menet. Fő állomásai a méhen belüli élet (organikus szimbiozis), az emocionális szakasz (érzelmi szimbiozis), az érzékszervi-mozgásos szakasz a helyzeti intelligenciával, majd a 3 éves korban megkezdődő perszonalizmus a szinkretikus gondolkodással, továbbá a 6—11 év között a polivalens (több oldalú alkalmazkodásra képes) személyiség kialakulása a gondolkodás képszerű szintjével, a kategóriák megjelenésével, végül a serdülés, melyben az én szükségletei elnyelni látszanak a személy lehetőségeit.

A jellem eredete c. művében WALLON meghatározza azt a nézőpontot, melyből a jellem — illetve az egész lelki élet — fejlődését látni kell; a környezethez való alkalmazkodás és a sajátlagos egyéni folyamatosság a két faktor, amelyből a jellem fejlődése magyarázható. Az adott helyzetben a cselekvés, viselkedés ismétlődéséből alakul ki a jellem. Finom elemzésben tárja fel az éntudat kialakulását. Ez a saját testről alkotott belső kép integrációjával, az interoceptív és proprioceptív érzékletek működésével, az exteroceptív érzetek fellépésével történik. Csak azok az ingerek hatásosak a gyermekre, amelyek szükségleteinek kielégítését megelőzik. Korán szükségletként jelentkezik számára az emberi személy, aki a mosoly mimikai reflexét váltja ki. A társasérzékenységet a szinkretikus szociabilitás fogalmával világítja meg. A differenciált szinkretizmusban megjelenik a féltékenység, majd az együttérzés. A gyermek nem tud közömbös lenni környezetével, érzelmi átfolyás történik ilyenkor.

A szociabilitás kialakulásának újtán jelentős állomás az érzelmi mimikri. Ez a megnyilvánulás fertőzőesszerű. Saját idegrendszeri központ szabályozza ezt. Szerepe a reakciók és indulatok összehangolása a csoport tagjai közt. E jelenséget WALLON összeveti a természeti népek kultikus cselekvéseivel. A mimikai megnyilvánulások kiegészülhetnek dramatikus cselekvésekkel és plasztikus gesztusban, ritmusban, fíntorban stb. nyilvánulhatnak meg. Ez a poszturális tevékenység, a megkettőződés, a képzet kialakulásának az útja. Az exteroceptív és a saját testről való proprioceptív sejtés azonosítása csak 3 éves korban történik meg, amit WALLON *a személyiség válsága* címen tár fel.

A kötet következő fejezetében MÉREI Ferenc ismerteti *A cselekvéstől a gondolkodásig* című WALLON-művet. „Wallonnak ebből az alapvető művéből — írja MÉREI — nehéz lenne részleteket kiemelni” ezért folyamodik ehhez a szokatlan megoldáshoz.

Majd ismét folytatódik a magyarra fordított szemelvények sora. *A gondolkodás eredete* című tanulmányában WALLON bemutatja a cselekvéstől a gondolkodásig vezető fejlődés útját. A gondolatok, problémafelvetések, ismeretelméleti-filozófiai nézetek gazdag áramlásában, a valóság tényeinek rendkívül éles megvilágításában ismerkedhet meg az olvasó a gondolkodás eredetével. A szavakban, képzetekben folyó diszkurzív intelligenciát a szerző a 8—9 éves korig vizsgálja. Nyomon követi a szinkretikus gondolkodás bomlását a páros szerkezetek — a gondolkodás molekuláinak — kialakulásán át a gondolkodási tartalmak átrendezéséig, bemutatja a gondolkodás struktúráinak a kifejlődését, az objektíválódás útját.

Az ezután sorra kerülő tanulmánycsoportban (*Az „Én” és a „Másik”, A socius szerepe az éntudatban, Az éntudat szintjei és ingadozásai, A szociabilitás fejlődésfokozatai*) a genetikus szociálpszichológia tételeit fogalmazza meg a szerző. A „társas” mozzanatnak az éntudat kialakításában meghatározó szerepe van. PIAGET szerint az autizmus és az egocentrizmus a kiindulás a szocializáció útján. WALLON szerint az én semmiképpen sem fogható fel zárt rendszernek. Könnyen megfigyelhető már az élet kezdeténél, hogy egy másik személy jelenléte indulati reakciót vált ki a gyermekből. A társ élménye alapjelenség. Tehát a környezet (benne a másik személy) és az egyén tagolatlan, bonthatatlan egységet alkotnak. A helyzet és az egyén kezdeti

egybefolyásából az én és a másik nagyjából egyszerre alakul ki, sőt a másik elhatárolása a helyzetben mintha megelőzné az énről való tudást. Az éntudatot az együttesség szüli. Ennek kétségtelen első jelentkezése a három éves kor. Jellemző, hogy ekkor a gyermek hirtelen nem hajlandó csak első személyben beszélni. Autonóm lénynek érzi magát. Egy sűrűsödési mag fejlődik benne, az én, de egy bolygó is, az én alatti, a másik. Ennek megnyilatkozásai — nemcsak a gyermekkorban — az önmagunkkal folytatott beszélgetések. A socius, „a másik”, állandó társunk a lelki életben.

A *környezet, a csoport és a gyermek lelki fejlődése* című fejezet az ember környezetének szerepét mutatja be. Az élőlény és a környezet kölcsönösen alakítják egymást. Még a biológiai lét is együttváltozik a civilizáció szintjével, a szellemi pedig még inkább. A társadalom a természeti környezethez képest lényeges többletet jelent. Hogy azonban természeti környezetét az ember átalakítsa, egy olyan képzetvilágban zajló ok-okozat felismerésre van szüksége, amely túlmutat a közvetlen tapasztaláson. A képzetek hordozói a szimulakrumok és a nyelv, ezek pedig az egyének tartós jellegű csoportjaiban alakulnak ki. A környezet átalakítása tehát feltételezi a szervezett társadalmat, benne a különböző csoportokat.

A *metafizikus lélektan vagy dialektikus lélektan* című dolgozat értékelő elemzését nyújtja a különböző lélektani irányoknak. WALLON a legkülönbözőbb pszichológiai koncepciók mélyére lát, s nyomban kimutatja bennük, ami valóságellenes. Módszere a dialektikus materializmus, amely „nem zárja be magát a tények észlelésének és összehasonlításának szűk világába és nem számúzi a tudomány illetékességi köréből az olyan problémákat, mint a pszichikum természete, eredete, alakulásai”.

E magyar nyelvű WALLON-kötet áttanulmányozása valóban hozzásegít bennünket, pedagógusokat ahhoz, hogy „nevelői magatartásunkat hitelesebb támpontok alapján igazítsuk a felnőtté válás feltételeihez”.

KISS LAJOS:

A BEÁLLÍTÓDÁS PSZICHOLÓGIÁJA

Szerkesztette és a bibliográfiát összeállította: *Molnár István*

Budapest, 1971. Akadémiai Kiadó. 405 oldal

A szép kiállítású terjedelmes kötet gazdag és koncepciózus válogatás alapján ad áttekintést a D. N. UZNADZE által megalapított grúz pszichológiai iskola nemzetközileg is elismert munkásságáról.

A kiadvány anyaga sokoldalúan mutatja be a beállítódásnak UZNADZE és követői munkáiban kidolgozott eredeti kísérleti-pszichológiai koncepcióját, és e koncepció alkalmazását a különböző pszichikus jelenségek magyarázatában.

Azt, hogy a beállítódás (azaz „a személyiségnek a szükségletek és a különböző élethelyzetek, szituációk kapcsolata alapján létrejövő egészesleges módosulása”) milyen sokoldalú szerepet tölt be a pszichikus folyamatok minden szintjén, a tudatos és a nem tudatos folyamatokban egyaránt, és hogy ebből következőleg a beállítódásnak milyen sok jelentős vonatkozása vizsgálható, a szerkesztő által a kötetben közreadott, UZNADZE és tanítványai munkáiból összeállított viszonylag teljes bibliográfia is jól demonstrálja. Ez a nagy gonddal elkészített irodalomjegyzék jelentős segítséget ad ahhoz, hogy a beállítódás különféle vonatkozásait mélyebben is áttekinthessék az egyes részletproblémák iránt érdeklődő kutatók.

Pedagógiai szempontból feltétlenül kiemelendők UZNADZE és iskolája vizsgálati eredményeiből azok a munkák, amelyek a tudományos személyiségelmélet kidolgozásához adtak jelentős hozzájárulást, elősegítve a modern pedagógiai személyiségkoncepció kialakítását. A szovjet pedagógiában és pszichológiában egész sor olyan munka látott napvilágot az utóbbi években, amelyek jól bizonyítják a beállítódás elméletének használhatóságát a *személyiség* pszichológiai-pedagógiai megismerésében. Így többek között L. I. BOZSOVIC: *Licsnosztyi io formirovanyie v gyetszkom vozrasztye* (Moszkva, 1968.) című munkájában; N. D. LEVITOV: *Pszichologija haraktyera* (Moszkva, 1969.); P. M. JAKOBSZON: *Pszichologiceszkijje problemü motivacii povegyenyija cseloveka* (Moszkva, 1969.) című monográfiákban, továbbá az A. V. PETROVSKIJ által szerkesztett általános pszichológiai kézikönyvben (*Obszaja pszichologija*, Moszkva, 1970.), sőt egy jelentős pedagógiai kiadványban, az I. Sz. MARJENKO szerkesztette erkölcsi nevelés kézikönyvében is (Nraszvtvennoje vozspotanyie skolnyikov, Moszkva, 1969.) jól látható az a